közi kölcsönzés felmerülő problémáinak megoldását tűzte ki céljául. Az ALA az 1978 óta érvényes új copyright törvényhez igazodva, nemrégiben átdolgozta a könyvtárközi kölcsönzési nyomtatványt, s ezzel sikerült a kölcsönzés eredményességét fokoznia. Annak ellenére, hogy az amerikai szövetségi könyvtári költségvetés változatlan maradt 1981-ben, a könyvtárközi kölcsönzésre 5 millió dollár helyett 12 millió dollárt irányoztak elő.

Mindezek a változások a könyvtárak közötti együttműködést szorgalmazzák és annak szakszerű végrehajtását igyekeznek elősegíteni. Az IFLA által létesített iroda a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés adminisztrációs munkálatainak nemzeti központokon keresztül történő lebonyolítását javasolja, továbbá – gyorsaság céljából – a fotómásolat és a mikrofilm készítését tartja a legelőnyösebbnek. Az új javaslatok a könyvtárak közötti nemzetközi kölcsönzést erősen támogatják, és csak a kéziratos vagy a nagyon ritka anyag kölcsönzése ellen emelnek szót.

Mint bevezetésemben már említettem, az információs anyag beszerezhetőségét a költségvetés keretei erősen korlátozzák. Éppen ezért jól megszervezett nemzetközi együttműködésre van szükség talán jobban, mint valaha. Az információs anyag több példányban való megvétele a múlt világához tartozik. A jelen korlátozott anyagi feltételei a könyvtári állomány megosztását sürgetik.

Végezetül néhány szót a közeljövő lehetőségeiről. Véleményem szerint ezt a válságot csak a technika segítségével lehet áthidalni. A jövő a telekommunikáció, az elektronikus adatátvitel, a videoszalag, vagyis a „papír nélküli könyvtár" irányába mutat. Ez nem egy utópista álomkép, hanem a közeljövő világa. Ez a holnap képe, amikor földrajzi határoktól függetlenül lehetségessé válik az információ eddig nem ismert, gyors és korlátlan átadása. Ennek megvalósításához minden öntudatos könyvtárosnak hozzá kell járulnia. E lehetőségek realizálása csak összehangolt együttműködés és az információs források készséges megosztása útján lehetséges.

A HUNGARIKA-GYŰJTÉS ÉS ADATFELDOLGOZÁS NÉHÁNY PROBLÉMÁJÁRÓL

CZIGÁNY, MAGDA

Mind a magyarországi, mind a külföldi hungarika kutatás – a tárgyi dokumentumok és adatok gyűjtése, valamint azok tervszerű, szakszerű és alapos feldolgozása – kétségtelenül új, fokozott jelentőségű szakaszába lépett az utóbbi évtizedben. Ezt a tényt regisztrálja többek között Havasi Zoltán Kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek kutatása c. cikke.* A cikk a könyvtári hungarika-dokumentumok bibliográfiai számbavételének kerettervét ismerteti, a keretterv 1977-ben készült első, és 1978-ban készült második

* Magyar Könyvszemle. 95.évf. 1979. 4.sz. 347–368.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

részének teljes szövegközlésével, beleértve a pontokba foglalt javaslatokat is. A keretterv és a javaslatok az itt egybegyűlt külföldi és hazai könyvtárosok messzemenő érdeklődésére tarthatnak számot, mivel az első rész a külföldön megjelent magyar nyelvű kiadványok, a második rész a személyi és tartalmi hungarika gyűjtésének és dokumentálásának felmérésével és a további feladatok kijelölésével foglalkozik.

Mivel a konferencia egyik feladata természetesen annak megvitatása, hogy miképpen lehetünk ennek a nagyszabású és elsőrendű fontosságú könyvtárosi munkának az aktív támogatói, felszólalásomban csupán erre a kérdésre szorítkozom.

Azt ugyanis, hogy mennyiben vagyunk vagy lehetünk érdekeltek a gyűjtő vagy adatfeldolgozó munkában, fel sem kell vetnem, hiszen mindannyian nagyon jól tudjuk, hogy nincsen olyan külföldi magyar könyvtáros – akár magyarországi képesítéssel, akár külföldön szerzett diplomával –, aki napi munkája közben, sőt talán szabad idejének egy részében is, ne figyelne fel a magyar vonatkozású információkra, vagy adatokra: „ráhall a füle", és megakad rajta a szeme, vagy ha néha kihagyna, kollégái figyelmeztetik azzal, hogy előbb-utóbb minden magyar vonatkozású anyag az íróasztalán köt ki, még akkor is, ha nem tartozik a szorosan vett munkakörébe vagy teljesen távol áll attól, például egy újságból kiollózott bográcsgulyás recept is, ami a kollégák szerint biztosan szívügye minden magyar könyvtárosnak.

De mit gyűjt a külföldi könyvtáros, ha magyar? Vagy ha a keretterv szerint vetjük fel a kérdést – mit gyűjtsön? Szerintem a válasz nagyon egyszerű és sommás: mindent! Ismétlem, mindent, amit meglát, amiről tudomást szerez, vagy ami éppen a keze ügyébe kerül. Az anyag- és adatgyűjtést ebben az összefüggésben természetesen mint mellékfolyamatot értem; aki elkötelezte magát magyar tárgyú szakmunka, vagy bibliográfia létrehozására, annak gyűjtő- és dokumentáló feladata eleve specializált. Az általános gyűjtési munkában viszont nehéz és felesleges lenne minden egyes dokumentum vagy adalék fontosságáról elmélkedni, és e szerint dönteni a feldolgozásáról –, ez nem lehet a „terepen" lévő gyűjtő feladata. Arról nem is beszélve, hogy ami 1980-ban jelentéktelennek tűnik, az félévszázad múltán – mint esetleg az egyetlen fennmaradt példány – igen értékes lehet olyan vonatkozásban, aminek a jelentőségét a mai gyűjtő vagy feldolgozó „szemléleti beállítottsága", vagy „objektív nehézségek" miatt nem ismerhet fel. Hadd utaljak Havasi kolléga cikkére ismét; ő idézi ugyanis Fraknói Vilmost, aki bár fenntartással vizsgálta az egykorú német röplapok beszámolóját a mohácsi vészről, elbeszélőforrás jelentőségüket soha nem vonta kétségbe.

Számtalan hasonló jellegű példát hozhatnék fel saját tapasztalatomból is, egyet talán megemlítenék: nemrégiben katalogizáltam az University College egyik különgyűjteményében egy, az 1820-as nápolyi eseményekre vonatkozó kolligátumot. A röpiratok háromnegyed része ma már unikum: vitairatok, szatírák, nyílt levelek – egyszóval alapvető forrásanyag például az új nápolyi alkotmány körül kavargó viták megértéséhez. Olyan „csemegék" is akadnak a kötetben, mint Gabriel Rossettinek, a 19. századi angol költő, Dante Gabriel Rossetti később Londonban letelepedett apjának a nápolyi polgárokhoz intézett ódájának három kiadása 1820-ból, ami elárulja – a British Library-ben őrzött egyetlen példánnyal ellentétben –, hogy mennyire közkedvelt volt Rossetti verse.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

De a magyar vonatkozású dokumentumokra térve, itt nem tartanám célszerűnek a megkülönböztető mérlegelést, hiszen minél inkább efemer jellegűnek tűnik most egy aprónyomtatvány, egy sokszorosított meghívó, vagy műsor, annál nagyobb az esély nyomtalan eltűnésére. Ki regisztrálja például a londoni Szerelmey épületrestaurátor vállalat 150 éves jubileumára kiadott programokat, a vállalat történetének rövid áttekintését, a díszebéden elhangzott szónoklatok szövegét, amiben fontos szerepet játszott a vállalat alapítója, Szerelmey Miklós honvédezredes, komáromi kapituláns, regényes életű feltaláló? Ezek a magánkiadványok – és nagyon sok az ilyen jellegű hungarika – nem kerülnek könyvárusi forgalomba, kötelespéldányt leadni nem kell belőlük, így tehát a nemzeti bibliográfiákból kimaradnak, s a nagy könyvtárak gyűjteményeit sem gyarapítják. Ezek apró dokumentumok, külföldi magyar egyesületek meghívói, találkozók beszámolói, magyar származású festőművészek kiállításainak katalógusai – hogy például Orbán Dezső, a Nyolcakkal a tízes években induló, ma 96 évesen is frissen dolgozó londoni kiállítását említsem – száz év múlva ugyanolyan izgalmas és fontos forrásai lesznek a külföldi magyarok tevékenységének, szervezeteik belső életének feltárásában, mint most az említett, Kossuth-emigrációra vonatkozó aprónyomtatvány anyag. Az efemergyűjtés jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az ez év szeptemberében Londonban rendezendő első efemer világkongresszus, melyet olyan kiemelkedő intézmények égisze alatt hívtak össze, mint a British Library, a Bodleian Library, a Boston Public Library, a New York Historical Society vagy a McGill University, hogy csak néhányat soroljak fel a patronáló intézményekből. Ezt csak zárójelben említem, mert felteszem, hogy a pesti kollégák is értesültek már e fontos rendezvényről.

A külföldi magyar könyvtárosok feladatát a magyar nyelvű, vagy a magyar vonatkozású külföldi kiadványok gyűjtése mellett abban látom, hogy a külföldi magyar írók, kiadók, intézmények és társaságok figyelmét felhívják saját kiadványaik dokumentumjellegére és megőrzésének fontosságára és tudatosítsák bennük kiadványaik letétbe helyezésének fontosságát az illetékes nemzeti könyvtárakban és az Országos Széchényi Könyvtárban, amely természeténél fogva a hungarika gyűjtés első számú tárháza.

Hangsúlyozni kívánom, hogy tisztában vagyok a könyvtárak világméretű gondjával, a helyszűkével, és éppen ezért nem kis aggodalommal olvastam az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójának írását a Libri 23. évfolyamában. Jóború Magda előadása az IFLA 38. közgyűlésén hangzott el, és többek között az efemer-gyűjtés és -tárolás problémáit is érinti:

„Nyilvánvaló, hogy azzal a régi célkitűzéssel, hogy minden nyomtatványt megőrizzünk, nem érthetünk egyet. A kor és a nemzet szellemi életének legjobb, azaz dokumentum-értékkel bíró termékeit kell őriznünk, és alapos mérlegelés után a másod- és harmadrendű anyag mellőzhető. Ez a nemzeti könyvtárak alapvető problémája, máskülönben elönti őket a hulladékpapír."*

---

* Az idézet az angol szöveg fordítása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A nem kívánatos anyag jellegét Jóború Magda példákon szemlélteti: a reprintekre és népszerűsítő munkákra utal. E hivatkozások csak részben nyugtatják meg a külföldi hungarika gyűjtőt, aki körülhatároltabb formában szeretné biztosítva látni, hogy milyen jellegű anyag tárolására tud az Országos Széchényi Könyvtár vállalkozni jelenlegi adottságai mellett. Ugyanígy Havasi Zoltán említett cikkében gondosan megkülönbözteti az úgynevezett „polgári nacionalista" és a „szocialista jellegű" hungarika gyűjtés elvi alapjait. Kívánatos lenne a felvázolt megkülönböztetés egyes vonatkozásaival is foglalkozni, pl. hogy mennyiben érvényesül ez az elv az OSZK-nak megküldött anyag megőrzésében és feldolgozásában?

A továbbiakban még két témát szeretnék röviden érinteni. Az első az adatgyűjtés kérdése. A tárgyi dokumentumok gyűjtése és az adatgyűjtés között annyiban nem látok különbséget, hogy a véletlenül vagy melléktermékként felbukkanó magyar vonatkozású információ regisztrálása is kívánatos. Nehezebb ugyanis a bibliográfusnak a rendszeres gyűjtőmunka közben egy avantgarde peremfolyóiratban, mondjuk a Poor old tired horse-ban rejtező József Attila fordítást felfedezni, mintha ugyanez a Times Literary Supplement-ben vagy a Spectator-ban jelent vona meg. Ez utóbbi folyóiratokat ugyanis feltehetően figyelemmel kíséri, hivatalból.

Az ilyen mellékesen összegyűjtött, marginális lelőhelyeken előforduló adatokból is központi cédulakatalógust, esetleg adatbankot lenne kívánatos létesíteni, illetve a meglévőt ezzel az anyaggal is rendszeresen bővíteni kellene. Ebből logikusan következik, hogy a külföldön bibliográfiák, katalógusok és repertóriumok összeállításával, illetve publikálásával foglalkozó szakemberek és intézmények feltérképezésére is szükség van. Mivel nemcsak könyvtárosok érdekeltek ebben az adatgyűjtési és feldolgozási munkában, nem egy könyvtárosi szakfolyóirat, hanem egy szélesebb körű kiadvány lenne alkalmas egy ilyen nevet, címet és kutatási területet megjelölő összeállítás közzétételére. Gondolok itt például a Nemzetközi Hungarológiai Társaság évkönyvére, a Hungarológiai Értesítőre.

A második gondolat egy csúnya, a számítástechnikából kölcsönzött műszóval jelölhető meg legkönnyebben. Ez a feedback, a visszajelzés. Nincsen ugyanis olyan kutató, aki munkája eredményét szívesen dobálná egy feneketlen kútba, melyből annak kihalászására csak kevés a remény. Természetesen nem udvariassági formulákra gondolok; az Országos Széchényi Könyvtár mindig is súlyt helyezett arra, hogy a nemzetközi érintkezés íratlan szabályait is érvényre juttassa külföldi kapcsolataiban. Most arra gondolok, hogy amikor egy külföldi impresszumú bibliográfia vagy katalógus anyaga felhasználásra kerül a legújabb kiadványokban az kerüljön regisztrálásra az előszóban vagy lábjegyzetben. És arra, hogy a feladatokat ésszerűen, koordinálva oldjuk meg otthon és külföldön, és ne megcsonkított bilbiográfiák szülessenek, amelyek például az egyetemes magyar irodalmat nem bibliográfiai meggondolások alapján feldarabolják, vagy amelyek téves, illetve másod- és harmadkézből származó adataik miatt sajnálatos módon nem öregbítik összeállítóik szakmai tekintélyét.

Meggyőződésem, hogy a feedback, a kölcsönös konzultáció egyszer majd lehetővé teszi, hogy a gombamódra szaporodó bibliográfiai munkálatok ne egymás ellen, egymást

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban